

HET 'ZOLDERCONGRES'

Perikelen rond het Vle Grootnederlands studentencongres

Leuven, 20-23 maart 1920

De stichting van het Algemeen Nederlands Verbond en de Zuidafrikaanse boerenoorlog, die het 'Diets stambewustzijn' aanwakkerde, waren er niet vreemd aan dat er omtrent de eeuwwisseling opnieuw georganiseerde contacten ontstonden tussen Nederlandse en Vlaamse studenten. Wederzijdse uitnodigingen op lustrumfeesten van verenigingen, uitwisseling van studenten-almanakken en – vanaf 1904 – vacatiecursussen in Leiden voor Vlaamse studenten bevorderden de kennismaking en leidden uiteindelijk tot de oprichting van een Algemeen Nederlands Studentenverbond. Het zou de toenadering tussen Nederlandse, Vlaamse en – zo mogelijk – Zuidafrikaanse studenten bevorderen en coördineren, in het bijzonder door het organiseren van Grootnederlandse studentencongressen, afwisselend in Nederland en Vlaanderen. Vóór 1914 vonden er vijf plaats: in Antwerpen, Leiden, Leuven, Amsterdam en Gent¹.

De oorlog onderbrak de contacten. In bezet België waren de universiteiten gesloten, en al inspireerden de studenten van de activistische Vlaamse Hogeschool te Gent (1916-1918) zich voor hun academische gebruiken helemaal op Nederland, een Nederlands-Vlaams congres behoorde niet tot de mogelijkheden. De Vlaamse beweging raakte bovendien verdeeld tussen voor- en tegenstanders van het activisme, een scheidingslijn die zich ook na de oorlog zou blijven manifesteren. Pro-activistisch georiënteerde leden scheurden zich in 1917 los van het A.N.V. en richtten de Dietsche Bond op, die in de jaren twintig nogal wat invloed uitoefende op de verdere oriëntering van de Grootnederlandse studentenbeweging, vooral doordat ze mee aan de wieg stond van het in 1922 opgerichte Dietsch Studentenverbond, dat het vroegere Algemeen Nederlands Studentenverbond zou vervangen².

1. Dit artikel sluit aan bij de twee bijdragen die wijlen dr. L. Buning in dit tijdschrift publiceerde over de eerste congressen: L. BUNING, *De Vlaamse en Grootnederlandse studentencongressen*, – *Wetenschappelijke Tijdingen*, XXXII, 1, jan.-feb. 1973, kol. 13-28; ID., *Drie Grootnederlandse studentencongressen (1912-1914)*, – *Wetenschappelijke Tijdingen*, XXXII, 2, mrt.-apr. 1973, kol. 75-98. Aanvullend over de toenadering tussen Vlaamse en Nederlandse studenten rond 1900 is: L. VOS-GEVERS, *De Vlaamse studentenbeweging te Leuven. 1836-1914*, – *Onze Alma Mater*, XXIX (1975), 2, p. 135-137.

2. L. BUNING, *De wordingsgeschiedenis van het Dietsch Studenten Verbond*, – *Wetenschappelijke Tijdingen*, XXXVIII, 1, jan.-feb.-mrt. 1979, kol. 23-38; L. VOS, *De Dietsche studentenbeweging, 1919-1940*, – *Handelingen van het colloquium over de geschiedenis van de Belgisch-Nederlandse betrekkingen tussen 1815 en 1945*. (Brussel, 10-12 december 1980).

Zover was het echter nog niet toen in januari 1919 de Belgische universiteiten hun vooroorlogs academieleven hervatten. De sfeer en het ideologisch klimaat waren wel heel anders dan in augustus 1914. De oorlog had zijn sporen nagelaten. De studentenbevolking was nooit zo heterogeen geweest: „oud-strijders met ereknoopjes in de kraag en krachtwoorden in de mond” – de studenten van vóór de oorlog, zonder pet, maar vaak in militair uniform – deelden de collegabanken met een groot aantal „schachten van twintig tot vijftig jaar oud, veel te rijp om nog te worden ontgroend”, die tijdens de oorlog hun humaniora hadden beëindigd en hadden moeten wachten om verdere studies aan te vatten³. Het was daar „de verbodering van het burgerlijk en het khaki-element. In bewonderenswekkende eenheid dreunde het Madelonrefrein door de studiezalen voor de lessen; Turkse petten en soldatenmutsen, burger-bastaardvloeken en soldatentaal vloeiden schakerend dooreen tot een harmonisch studentenimbroglio”⁴.

Terwijl inzake studentenverenigingen en studententradities de band met het vooroorlogse verleden door de oud-gedienden onmiddellijk werd hersteld, speelden de oorlogservaringen aan het front of in het bezet gebied door in de politieke opstelling. Aan Vlaamse kant, omdat de toonaangevende oud-soldaten door de Frontbeweging en de Vlaamse achterstelling aan de IJzer waren geradicaliseerd, aan franstalige en patriottische kant, omdat de oorlog het Belgisch nationalisme had versterkt en verbonden met een afkeer voor het activisme, wat met groot gemak werd verruimd tot afkeer voor de Vlaamse beweging in het algemeen.

1. Herleving van de Vlaamse studentenverenigingen

Vooraleer enkele franstalige studenten die droomden van een heroprichting in Leuven van de vooroorlogse unitaire Société Générale des Etudiants, die kans kregen om die plannen te realiseren, waren enkele oudere vlaamsgezinde Leuvense studenten erin geslaagd een voorlopig comité te vormen, dat al op

3. Zo werd de sfeer geschetst door Joz. Lindemans (Opwijk, 24. VIII. 1891 – Mechelen, 9.11.1970), een ancien die in 1910 in Leuven geneeskunde begon te studeren en in 1919 zijn 4e jaar begon. Hij was aan het front geweest. *Jan Valvekens. Katholiek Vlaams Idealist (1894-1951)*, Leuven, 1953, p. 40.

4. Dat noteerde student-germanist Jeroom Leuridan (Oost-Vleteren, 18.VIII.1894-26.VII.1945), tijdens de oorlog korporaal van het derde linieregiment, die in 1919 de 1e en 2e kandidatuur combineerde. H. J. DEMOEN, *Jeroom Leuridan. Recht en trouw*, Zulte, 1963, p. 115.

31 januari 1919, tien dagen na de heropening van de universiteit, een eerste vergadering van het Katholiek Vlaams Hoogstudentenverbond (K.V.H.V.) kon beleggen. Vlaamsgezinde hoogleraren en een massa Vlaamse studenten verwelkomden er Frans van Cauwelaert met een „stormachtig applaus”. Van Cauwelaert pleitte voor de vernederlandsing van onderwijs en bestuur, huldigde rector Ladeuze, omdat hij al voor de oorlog een begin had gemaakt met de vernederlandsing van enkele colleges, en beklemtoonde het belang van de studentenbeweging als de leer-school van de leiders van morgen⁵.

Die laatste aanbeveling trof een gunstige voedingsbodem. Van bij het begin bleek immers de studentenmentaliteit gekenmerkt te zijn door een grotere ernst. „Bijzoverre – zo rapporteerde student Jan Valvekens na een paar maand in *De Standaard* – dat die verenigingen, als gouwgilden, plaatselijke clubs en studieringen, die vroeger op het stuk van strijdend flamingantisme weinig of niets uitrichtten, helemaal in het licht van de nieuwe tijd voorwaarts komen. Ouderen zijn de poppenwinkel moe geraakt en honderden schachten doen liever aan ongedwongen flamingantisme dan zich te moeten onderwerpen aan die zonderlinge vormelijkheden die weleer als 'studentikose usen ende costuymen' werden bestempeld. De grote massa der studenten is nog slechts te vinden voor radicaal flamingantisme spijs alles en tegenover alles”⁶. Het hierflamingantisme was dus tijdens de oorlog gesneuveld. Vandaar dat ook de tegenstellingen die voor 1914 hadden bestaan tussen het K.V.H.V. en het in 1911 ontstane Amicitia, waren weggeëbd. In feite waren het ruime zedelijk-godsdiensige programma, de belangstelling voor de scholierenbeweging en de bekommernis om een ernstige studie en actie in de Vlaamse strijd – kenmerken van Amicitia – nu gemeengoed geworden in de hele Leuvense studentenbeweging⁷.

5. De moeilijkheden die de oudgedienden ondervonden bij het opnieuw van de grond krijgen der Leuvense studentenbeweging, worden geschetst door C. L. (= Constant Leurs) in *Ons Volk Ontwaakt*, VIII, 18, 30 april 1922, p. 206-209. Voor gegevens over de ontwikkeling van de Leuvense studentenbeweging: zie L. Vos, *Ideologie en Idealisme. De Vlaamse studentenbeweging te Leuven in de periode tussen de twee wereldoorlogen*, – *Belgisch Tijdschrift voor nieuwste geschiedenis*, VI, 1975, 3-4, p. 263-328. De eerste K.V.H.V.-vergadering wordt door H. J. ELIAS, *25 jaar Vlaamse beweging. 1914-1939*, Antwerpen, 1969, I, 225 en IV, 168 per vergissing op 3 januari geplaatst. Verslag in *Ons Leven*, XXXI, 1, 4 febr. 1919, p. 11-13.

6. Jan Valvekens (Rillaar, 24.XII.1894 – Antwerpen, 25.VIII.1951) was in 1919 derdejaarsstudent in de rechten en geregeld medewerker aan *De Standaard*, waarin hij de lezers op de hoogte hield van de atmosfeer in Leuven. In een artikel op 16 maart 1919, waaruit hier werd geciteerd, bracht hij een globaal beeld.

7. De meer ernstige sfeer werd ook getypeerd door TONY MANDELS (= J. van der Meersch uit Izegem?) in *Ons Leven*, XXXI, 3-4, 12 maart 1919. In een brief waarin Edmond Rubbens Van Cauwelaert verzocht het erelidmaatschap van Amicitia te aanvaarden, specificerde hij: „Met andere Leuvense studentengringen leeft het (Amicitia) op een zulkdanige voet, dat ook zelfs de nieuwe voorzitter van het Vlaams Hoogstudentenverbond (nl. A. Pil), e.c. bestuurslid van Amicitia is”, E. Rubbens aan F. van Cauwelaert, 29 juli (1919) Pap. Van Cauwelaert, Antwerpen.

Over het vooroorlogse Amicitia zie L. VOS-GEVERS, *art. cit.*, p. 137-139; H. GRAVEZ, *Hoe ontstond en leefde Amicitia*, uitgetikte tekst van een toespraak op de viering

Het aaneensluiten van alle vlaamsgezinden in Leuven werd sterk bevorderd door de anti-vlaamsgezinde opstelling van franstalige studenten. Ze werden daarin aangemoedigd door een aantal professoren, die als 'Comité d'action patriotique' de universiteit wilden zuiveren van alle activistische smet, zowel in studentenrangen als bij hoogleraren. De wegzuivering van professor J. de Cock was hun grootste succes, met daarnaast het ijverig uitsluiten van studenten – onder wie ex-Gandavenses – die tijdens de oorlog 'fout' waren geweest⁸. De dagelijkse realiteit werd gekenmerkt door een zekere animositeit, die tot uiting kwam in kleine hatelijkheden van franstalige studenten, zoals het storen van colleges Nederlandse letterkunde of het uitschelden van Vlaamse studenten voor 'Activiste Allemand'. Aan Vlaamse zijde steeg daardoor de combattiviteit, die zich na een kleine maand academiejaar eind februari 1919 ontladde in een nachtelijke schildertocht, waarbij – jaren vóór Grammens – franstalige opschriften op straatnaamborden werden overklad. Het bezoek van de koning aan Leuven bood een gelegenheid om luidkeels de eis tot vernederlandsing van de Gentse universiteit kenbaar te maken⁹.

De stemming raakte in Leuven nog meer gespannen toen kort daarna het in december 1918 opgerichte algemene Comité de Politique Nationale een meeting belegde om de annexatie van Zeeuws-Vlaanderen en Nederlands-Limburg te propageren. Al sinds 1915 was door patriottische voorstanders van gebiedsuitbreiding gepleit voor annexaties ten koste van Nederland, na de oorlog. Na de wapenstilstand was de campagne daarvoor versterkt, met het oog op de vredesconferentie in Parijs, waar de Belgische regering inderdaad een aantal voorstellen in die zin ter sprake bracht¹⁰. De Leuvense meeting paste in die campagne. Ze werd door een heftige tegenmanifestatie van Vlaamse studenten verstoord. Na de meeting gooiden Vlaamse studenten met 'kassistenen' de ruiten in bij een hoogleraar-Comité-lid¹¹. Als antwoord

van 50 jaar Amicitia, Leuven 2 oktober 1960; Archief en Museum van het Vlaams Studentenleven (A.M.V.S.), Leuven, Map Amicitia; en *Jaarverslag Amicitia 1919*.

8. De eerste activiteit van het Comité, bestaande uit de hoogleraren A. Schicks (voorz.), L. van der Essen (secr.), A. Cauchie, G. Gilson, de medicus A. Lemaire en F. Mayence, was het ter ondertekening aan hun collega's voorleggen van een manifest dat opriep tot „loyale en onverbiddelijke strijd tegen staatsgevaarlijke elementen” aan de universiteit, *De Standaard*, 7 april 1919.

Naar de verkiezingen van november 1919 toe ontwikkelde het Comité zich als de harde kern tegen de christen-democratische vlaamsgezinde strekking van het Katholiek Vlaams Verbond, dat in Leuven door hoogleraar E. Vliethergh sinds januari 1919 werd georganiseerd. E. GERARD, *De structuur van de katholieke partij bijzonder in het Vlaamse land (1918-1921)*, – onuitgeg. lic. verh. gesch. KU Leuven, 1976, p. 126. Zie ook: A.M.V.S., Leuven, map Ex-Gandavenses. Over J. de Cock: *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, I, Tielt, 1973, p. 305-306.

9. *De Standaard*, 2 en 10 maart 1919.

10. C. A. VAN DER KLAUW, *Politieke betrekkingen tussen Nederland en België. 1919-1939*, Leiden, 1952, p. 8-51, op p. 27 over het Comité de Politique Nationale.

11. Het ging om een villa op de „boulevard”, richting Heverlee. „In de voorste rangen was Jerom Leuridan om te waarschuwen dat men zich niet van adres mocht vergissen”, aldus herinnerde zich Michiel Bulckaert. H. J. DEMOEN, *o.c.*, p. 116.

werden in de nacht van 11 op 12 maart 1919 bij de Vlaamse hoogleraar Scharpé eveneens de ruiten ingesmeten en werd er ook met vitriool gegooid en met revolvers geschoten. Na die heldendaad brachten de daders een ovatie voor het huis van Comitélid Van der Essen (die „au balcon” verscheen). Toen als volgende stap bij een franskiljonse hoogleraar een lichte bom ontplofte – de jaren training aan de IJzer waren blijkbaar nuttig – kondigde het stadsbestuur de staat van beleg af en verbood het alle vergaderingen. Een week later deed het gemeentebestuur van de Leuvense randgemeente Heverlee hetzelfde, nadat op een K.V.H.V.-vergadering in die gemeente Debeuckelaere had gesproken¹².

In de lijn van de bundeling van alle vlaamsgezinde krachten kwam in het voorjaar van 1919 ook een koepelorganisme van vlaamsgezinde studentenverenigingen uit de verschillende universitaire centra tot stand. De gedachte daaraan was in Gent ontstaan, waar in februari 1919 het bestuur van de vooroorlogse katholieke Rodenbachsvrienden een eerste vergadering belegde voor alle vlaamsgezinde studenten, met het doel te komen tot de oprichting van een Algemeen Vlaams Hoogstudentenverbond. Dat kwam op een tweede vergadering tot stand, met als voorzitter de ex-Lovaniensis Hilaire Gravez, medestichter van Amicitia en van het Sekretariaat van Katholieke Vlaamse Hoogstudenten (S.K.V.H.) aan het front. Het A.V.H.V.-Tak Gent was als éénheidsformatie gedacht, maar zijn oprichting kon niet verhinderen dat in mei 1919 vrijzinnige studenten, gestimuleerd door oud-leden, opnieuw van wal staken met 't Zal wel gaan, en dat in het begin van 1919-20 een jonge groep katholieke studenten rond A. E. de Schryver opnieuw de vooroorlogse draad van de Rodenbachsvrienden opnamen. De leden van deze verenigingen – samen met die van een intussen ook verzezen Amicitia – vormden het ledenbestand van het A.V.H.V.-Tak Gent, dat dus een vlaamsgezinde koepelvereniging werd in één universiteitsstad.

Ook in Gent was de atmosfeer in dat eerste academiejaar enigszins gespannen. Omdat het A.V.H.V.-Tak Gent van bij de stichting de ex-Gandavenses van de Vlaamse Hogeschool 1916-1918 ook wilde toelaten tot de vereniging, kreeg het af te rekenen met tegenwerking van de academische overheid, met controle door de militaire veiligheid en met boycot door cafébazen, die hun zalen niet meer wilden of durfden beschikbaar stellen. De onregelmatige vergaderingen werden telkens op andere plaatsen gehouden. Na afloop ervan – en 's avonds door de week – werd de „guerilla-sport” beoefend tegen de franskiljonse studentengroepen die toen in een algemene Belgisch-nationale koepel waren verenigd, maar zich na enige tijd in een katholieke en een liberale société générale opsplitten¹³.

12. Scharpé had mee gemanifesteerd tegen de meeting van het annexionistisch comité en daarna een „daverende hulde” van de Vlaamse studenten gekregen. H. J. DEMOEN, *ibidem*. *De Standaard*, 14 en 15 maart en 15 april 1919; *Storm*, I, 1, 15 april 1919; *Ons Leven*, XL, 9-10, 30 maart 1928, p. 154.

13. Marcel (student te Gent) aan Remi Maddens (eerstejaarsstudent geneeskunde Leuven), 14 februari 1919 „Verleden maandag (10.II) hebben we de eerste studentenvergadering gehad. We waren met een 150 man, 't is weinig

De stichting van het interuniversitaire A.V.H.V. werd in Leuven geproclameerd op 14 april 1919 tijdens een K.V.H.V.-vergadering waarvoor de plaats tot op het laatste ogenblik geheim werd gehouden, om te vermijden dat na de burgemeesters van Leuven en Heverlee er nog een derde een samenscholingsverbod zou uitvaardigen. Die 14e april stonden 's avonds voor het Leuvense station een kleine duizend deelnemers in het gelid, die zich lieten leiden naar de patronaatszaal van Blauwput, waar „vergaderd werd, gespeecht, gezworen, geprotesteerd en gehuldigd”. Te midden van een onbeschrijflijke geestdrift, die zich nadien ontladde in het verbranden op het Remyplein van „een strooien patriotard”, werd de stichting geproclameerd van het A.V.H.V. Het wilde „alle vlaamsgezinde hoogstudenten van alle hogescholen en hogere onderwijsinstellingen, welke opinie ze ook toegedaan zijn, op basis van de godsvrede”, groeperen en stelde uitdrukkelijk zijn rangen open „voor onze vrienden de studenten der Vlaamse hogeschool te Gent”, die „met open armen zouden ontvangen worden”¹⁴. In de volgende maanden sloot de vereniging Hou ende Trou van de ex-Gandavenses zich inderdaad aan, alsook de Luikse studentenvereniging Onze Taal, terwijl in Brussel en Antwerpen nieuwe takken van het A.V.H.V. werden gesticht. Hilaire Gravez werd de eerste voorzitter van het interuniversitaire A.V.H.V. – een voorzitterschap dat in de toekomst afwisselend door een Gents en een Leuvense student zou worden waargenomen – en op 7 mei 1919 verscheen het Leuvense studentenblad *Ons Leven* onder redactie van H. Borginon als officieel interuniversitair orgaan van het A.V.H.V.¹⁵.

niet waar? Dat er slechts 's morgens kon propaganda gemaakt worden en dan nog op alle colleges niet, dat is misschien wel de reden daarvan. En ook de vergadering is op 't onverwachts gekomen... (er werd) plechtig beloofd dat allen eensgezind, zowel katholieken als anderen, allen te zamen de strijd aanvangen... en hem niet opgeven vooraleer we ten volle ons recht hebben met als minimum te naaste jaren volledige Vlaamse hogeschool te Gent... Bij die 150 waren ruim een 70 soldaten”. Dezelfde schreef opnieuw op 6 maart 1919: „Tot nu toe hebben we nog geen tweede studentenvergadering gehad ... et pour cause. Als de heren van de 'Sécurité publique' of van de 'Sauvegarde de la patrie' vernemen dat er ergens een vergadering, oh, wat zeg ik, een gezellige bijeenkomst zal plaatsgrijpen. Dan zijn ze'er bij. Iedereen wordt als een verrader beschouwd (zelfs als je 'Leve België' roept, want dat moet je in 't Frans doen), geboeid en ter gevangenis geleid”. Pap. R. Maddens, Kortrijk. F. STRUBBE, *Het studentenleven te Gent na den oorlog*, en J. VERMEULEN, *Het A.V.H.V.-Tak Gent. Vluchtig overzicht van zijn verleden*, beide in *Jaarboek A.V.H.V. Tak Gent voor 't jaar 1931*, p. 117-120 en p. 121-140; H. BALTHAZAR, *Het taalminnend studentengenootschap 't Zal wel Gaan. 1852-1972. (Uit het verleden van de R.U.G., 3)*, Gent, 1977, p. 13-14.

14. *De Standaard*, 24 april 1919 en *Ons Leven*, XXXI, 10-11, 31 juli 1919, p. 147.

15. J. VERMEULEN. *Geschiedkundig overzicht van de werking van het Algemeen Vlaamsch Hoogstudentenverbond sinds zijn ontstaan 1919 tot de viering van het IIe lustrum 1929*, Leuven, 1929, p. 10-13. Op 30 april 1919 sloot Luik aan, op 1 mei werd A.V.H.V.-Tak Brussel gesticht, op 31 mei besloot Hou ende Trou tot aansluiting, op 11 juli werd te Antwerpen een A.V.H.V.-afdeling opgericht als bundeling van de Nederlandse Studentenkring (Hoger Handelsgesticht), de Wikings (Hogere Handelsschool St.-Ignatius) en de St.-Lucasgilde (studenten van de Academie en het Conservatorium; voor de „plezierige omstandigheden” waarin het Antwerpse A.V.H.V. tot stand kwam: zie *Ons Leven*, XXXI, 12-13, 12 augustus 1919, p. 160-163.

Al in zijn eerste proclamatie had het A.V.H.V. verklaard: „ook met onze Grootnederlandse stambroeders zullen wij aansluiting zoeken, om onze Grootnederlandse studentenlanddagen te hernemen”. Contacten daarvoor werden in september 1919 gelegd te Roeselare, waar de herinhuldiging van Rodenbachs standbeeld door vele studenten werd bijgewoond. Tijdens de oorlog was het beeld naar Gent overgebracht om het te beschermen tegen het oorlogsgeweld, dat Roeselare inderdaad niet spaarde. Het had er op een binnenkoer van de universiteit gestaan, maar was bij het einde van de oorlog in een kelder verzeild geraakt – volgens Verschaeve in *De Vlaamsche Vlagge* „op een vuilhoop gesmeten” – en werd eind augustus 1919 op een Engelse legervrachtwagen en begeleid door een erewacht fietsers uit de Roeselaarse studentenbond teruggebracht naar de Mandelstede¹⁶. Op 13 en 14 september werd het er feestelijk opnieuw onthuld. Katholieke Vlaamse leiders voerden er het woord in een sfeer van radicalisme, die de studenten bijzonder aansprak. „Dat is de grote impressie die we er uit meedroegen – signaleerde een deelnemer in *Ons Leven* – dat we de radicale stroming niet hoog genoeg hadden ingeschat. Roeselare stond voor elke Vlaming open, feitelijk is het radicalisme er meester geweest”¹⁷. Ook enkele Nederlandse studenten – of misschien Vlamingen die intussen aan Nederlandse universiteiten studeerden – waren aanwezig. In tegenstelling tot de afspraak op het laatste vooroorlogse Grootnederlandse congres om het volgende in Delft te houden, werd er afgesproken dat het in Vlaanderen zou worden gehouden, omdat de sterkte van de Nederlandse gulden tegenover de Belgische frank het Vlaamse studenten onmogelijk zou maken naar Nederland te komen. Dat precies in Delft ex-Gandavens als R. van Genechten en O. F. Mariman in het studentenleven actief waren, zal dat akkoord wellicht hebben vergemakkelijkt. Leuven werd aangegeleid om het Vie Grootnederlandse studentencongres te organiseren¹⁸.

2. De Krachtmeting

Onmiddellijk na de zomervakantie begon het Leuvense K.V.H.V.-bestuur onder leiding van Bert Pil met de voorbereiding van het congres, dat in de lente zou worden gehouden¹⁹. Het ondervond daarbij

16. Foto van de terugtocht van het standbeeld met de namen van hen die het terugbrachten: *Ons volk ontwaakt*, V, 15, 14 september 1919, p. 187; ook in (het Roeselaarse oud-studentenblad) *Eertijds*, IX, 1, juli 1977, p. 7 en VII, 2, december 1975, p. 43. *De Vlaamsche Vlagge*, XLI, 1, paasvacantie 1919, p. 2-6; zie voor de context L. & L. VOS-GEVERS, *Dat volk moet herleven. Het studentenijdschrift De Vlaamsche Vlagge*, Leuven, 1976, p. 175 e.v.

17. *Ons Leven*, XXXII, 2, 10 december 1919, p. 18. Verslag van de feestelijkheden in *De Standaard*, 15 september 1919; *Ons volk ontwaakt*, 21 september 1919; *Storm*, I, 11, 14 september 1919.

18. Aldus vermeld in het uitvoerig verslag van het congres en zijn voorgeschiedenis in het speciale Congressnummer van *Ons Leven*, XXXII, 9, 26 april 1920, p. 121.

19. (Al)bert Pil (Zonnebeke, 9.V.1892 – Oude-God, 5.XI.1940) studeerde sinds 1911 in Leuven scheikunde en rondde deze studie in 1919-20 af. Hij was oorlogsvrijwilliger geweest en had het tot luitenant gebracht in het 23e Linie-regiment. In 1913-14 en 1918-19 was hij A.K.V.S.-gouw-

aanvankelijk geen moeilijkheden. De academische overheid had er geen bezwaar tegen en zegde zelfs – naar analogie van wat in 1912 gebeurd was – een officiële ontvangst toe. Wel had ze van het bestuur een geschreven verklaring gevraagd over het doel van het congres, dat werd omschreven als „culturele toenadering tussen de verschillende takken van de Nederlandse stam buiten alle politiek om”. Ook met de burgerlijke autoriteiten waren er in een eerste stadium nog geen problemen. Ondervoorzitter Stan Leurs trok naar Brussel om te bekomen dat aan de Nederlandse deelnemers t.z.t. reispassen zouden worden verstrekt. Dat leek te zullen kunnen. Dus gingen de diverse voorbereidingscommissies aan de slag en werden een aantal prominenten in Nederland en België uitgenodigd het erelidmaatschap te aanvaarden, o.m. ook de christen-democratische minister en Leuvense hoogleraar P. Poulet²⁰.

Toen het plan voor een Grootnederlands congres in de buitenwereld bekend raakte, gingen echter de poppen aan het dansen. Onmiddellijk begon een anti-campagne in de franstalige annexionistische pers, met *La Nation Belge* op kop. Dat was niet verwonderlijk. De voorstellen van de Belgische regering inzake gebiedsafstand door Nederland waren intussen op de vredesconferentie niet goed onthaald en er was in juni 1919 een commissie aan het werk gezet om de verdragen van 1839 te herzien, maar zonder dat dit mocht leiden tot overdracht van territoriale soevereiniteit noch tot het opleggen van internationale servitutes. In die commissie, die in augustus, september en oktober vergaderde zonder vooruitgang te boeken, zetelde natuurlijk ook Nederland, dat gesteund door de beslissing van de Opperste Raad van de vredescon-

voorzitter van West-Vlaanderen, in 1919-20 werd hij voorzitter van het K.V.H.V.-Leuven en volgde hij tegelijk Gravez op als algemeen voorzitter van het A.V.H.V. Hij was de spil van het congres. Valvekens vond het „schoon om zien hoe preses Berten Pil dit leger van duizend jonge mannen leiden kan: hij doet met zijn kerels wat hij wil. Als hij oprijst achter de bestuurstafel... en zijn zware sterke tenorstem laat dreunen over de gloeiende koppen, dan komt heel de vergadering onder de indruk van zijn krachtig woord en van de bezieling die straalt uit het fonklen van zijn ogen”, *De Standaard*, 11 mei 1920. Stan Leurs en Dries Devos waren zijn vleugeladjudanten. Constant Leurs (Turnhout, 17.XI.1893 – Antwerpen 19.III.1973) behaalde in 1919 het diploma van ingenieur-architect en vatte dat jaar de studierichting kunstgeschiedenis aan. Hij was in 1919 en 1919-20 K.V.H.V.-ondervoorzitter. Andries Devos (Handzame, 10.I.1894 – 26.VII.1960) stapte in 1919-20 over van de rechtsstudies naar die van de Germaanse filologie. In 1919 en 1919-20 was hij schrijver, in 1920-21 ondervoorzitter van het K.V.H.V.

Wat volgt, is, behalve op de t.z.t. aangehaalde bronnen, ook gebaseerd op het in noot 18 geciteerde Congressnummer van *Ons Leven*, zonder dat daar telkens opnieuw wordt naar verwezen, en op het 'officieel' overzicht van de gebeurtenissen door het congresbestuur, gepubliceerd in *Ons Vaderland*, 24 april 1920.

20. Het verzoek om het erelidmaatschap te aanvaarden werd gedaan door Jan Valvekens aan P. Poulet op 16 februari 1920, Alg. Rijksarchief Brussel (ARA), Pap. Poulet, 144. Gegevens over het studentencongres uit de briefwisseling met Poulet werden ons bereidwillig ter beschikking gesteld door drs. E. Gerard, waarvoor onze oprechte dank. In de lijst van ereleden op p. 117 en 118 van het congressnummer van *Ons Leven* komt de naam van Poulet niet voor. Hij aanvaardde dus het erelidmaatschap niet. In augustus 1919 was Poulet achter de eisen van het Vlaamse minimumprogramma gaan staan. E. GERARD, *o.c.*, p. 126.

ferentie elke gebiedsafstand resoluut bleef afwijzen. Dat zette kwaad bloed bij de annexionisten, die gedesillusioneerd bleven fulmineren tegen de Noorderbuur²¹.

Dat uitgerekend op dat ogenblik Vlaamse studenten wilden gaan „verbroederen” met de Nederlandse „vijand”, was voor hen onaanvaardbaar, temeer omdat het A.V.H.V. bij zijn oprichting nog geen jaar eerder verklaard had ook oud-activistische studenten in zijn rangen te willen opnemen. Door de perscampagne werd druk uitgeoefend op de burgerlijke overheid om het congres zonder meer te verbieden. Dit was voor die overheid ook geen aantrekkelijk idee, want het kon de relatie met Nederland verslechteren, op een ogenblik dat de regering zelf eigenlijk de annexionistische politiek had verlaten en haar officieuze banden met het Comité de Politique Nationale had verbroken. Zij zou het liefst zien dat de inrichters afzagen van het congres of dat de Leuvense academische overheid het congres zou verbieden.

Zo zag het minister Poulet, die – wellicht na ruggespraak met de regering – rector Ladeuze benaderde om te zorgen dat het congres er niet zou komen²². Zo zag het ook Mercier, die de rector op het matje riep, toen hij vernam dat het congres volgens mededeling van het K.V.H.V. gehouden zou worden met toelating van de academische overheid. In een lange brief legde rector Ladeuze uit wat zijn standpunt was²³.

Hij gaf toe dat hij het congres niet verboden had, en wel om verscheidene redenen. Allereerst werd het gehouden onder de auspiciën van het Algemeen Vlaams Hoogstudentenverbond, waarvan ook niet-katholieken en niet-Leuvense studenten deel uitmaakten en over wie hij als Leuvense rector geen zeggenschap had. De Vlaamse studenten te Leuven verbieden deel te nemen aan een congres dat in Leuven gehouden werd, was voor hem „une aventure que je ne peux pas courir” en „d’ailleurs un moyen infaillible de provoquer des difficultés ; ce serait tomber de Charybde en Scylla”. Op zichzelf genomen was het congres trouwens niet verwerpelijk : „il est seulement inopportun, c’est evident”, al achtte hij het uitgesloten de Vlamingen van die evidentie te kunnen overtuigen. Tenslotte wilde hij in geen geval protesteren tegen de komst van Nederlandse professoren en studenten, vooreerst omdat die protesten volkomen inefficiënt en puur platonisch zouden zijn, en ten tweede omdat ze in Nederland een slechte indruk zouden maken. Het heetgebakerde optreden van verscheidene Leuvense professoren in het Comité de Politique Nationale had er al ongenoegen gewekt in universitaire kringen, „qui, pour ce motif, se refusent à nous envoyer pour notre bibliothèque les nombreux

et précieux ouvrages qui m’étaient promis”. Die werken waren onontbeerlijk omdat de Leuvense universiteitsbibliotheek bij de verwoesting van de stad in 1914 in vlammen was opgegaan.

Het enige wat Ladeuze wou doen, was de schijn vermijden dat de academische overheid actief het congres steunde, en vragen aan de studenten het congres te verdagen. Hij deelde op 25 februari 1920 aan voorzitter Pil mee dat er – in tegenstelling tot de vroeger gedane toezegging – geen officiële ontvangst door de academische overheid van de congresgangers kon plaatsvinden, „omdat daaruit tal van moeilijkheden zouden kunnen oprijzen die een jammerlijke naklank zouden kunnen hebben voor de universiteit”, en verklaarde om dezelfde reden de aula of andere universitaire auditoria niet ter beschikking te kunnen stellen. Tegelijk drukte hij Pil op het hart nog eens goed na te denken over de mogelijkheid het congres af te gelasten of uit te stellen²⁴.

Intussen was er in de pers al sprake van dat de regering de grens zou sluiten voor de Nederlandse deelnemers. Om dat te verhinderen zochten de Leuvense initiatiefnemers via Van Cauwelaert contact met minister Poulet, om in een mondeling onderhoud doel en geest van het congres toe te lichten. Ze zegden er waarschijnlijk toe het niet open te stellen voor activisten, beklemtoonden het culturele karakter en hoopten op die manier „bescherming” van de minister te krijgen „tegen de kleingeestige propaganda in de pers”. Het onderhoud vond plaats eind februari. Begin maart werd Poulet ook door enkele met de studenten sympathiserende collega’s-hoogleraren benaderd – E. Vliebergh, J. Sencie en A. K. Noyons – met het verzoek er zich voor in te spannen dat de Nederlanders reispassen zouden krijgen. Poulet antwoordde „welwillend”, maar hij slaagde er uiteindelijk niet in de regering te overtuigen. De reispassen zouden niet worden toegekend²⁵.

Op zaterdag 13 maart – een week vóór het congres zou moeten plaats vinden – beraadslaagde het A.V.H.V.-bestuur in Brussel over het al dan niet opschorten ervan. Het bestuur meende dat het congres moest worden gehouden. De Leuvense Vlaamse studenten hadden intussen geprobeerd hun franstalige medestudenten te informeren over wat zij met het congres bedoelden, door een artikel in het franstalige Leuvense studentenblad *L’Avant-Garde* te publiceren,

24. Het K.V.H.V.-bestuur zou verklaard hebben dat het nu te laat was om het congres nog af te gelasten, ook als het dat zou willen. P. Ladeuze aan P. Poulet, 2 maart 1919, ARA, Pap. Poulet, 157.

25. J. Valvekens aan F. van Cauwelaert, 2 maart 1920, Pap. Van Cauwelaert, Antwerpen. „Als gevolg van het onderhoud dat U me zo welwillend de 26.2. j.l. hebt toegestaan, heb ik, de eer Ued. te melden dat ik voor een paar dagen alhier bij Z. Em. Poulet werd geroepen”. E. Vliebergh aan P. Poulet, 5 maart 1920, en J. Sencie aan P. Poulet, 7 maart 1920, beide in ARA, Pap. Poulet, 144. Na te hebben aangedrongen inzake de reispassen schreef Sencie : „Ik weet welke uw mening is over de ontijdigheid van dit congres. Zeker is dat de inrichters te goeder trouw hebben gehandeld, met het vaste voornemen alle activisten uit de vergadering te weren, maar de tegenwerking kweekte radicalisme”. Een week later, op 16 maart 1920 bedankte Sencie „voor uw welwillend antwoord” en ging verder : „reeds medeleden zaterdag heeft onze collega Noyons mij de uitslag medegedeeld van zijn onderhoud met U”. ARA, Pap. Poulet, 144.

21. C. A. VAN DER KLAUW, o.c., p. 52-75. In *La Nation Belge* verscheen o.m. op 15 maart een protest tegen het congres uitgaande van de ex-militaire studenten van België, dat prompt tegenprotest opriep van de Leuvense afdeling van die vereniging in *Ons Vaderland*, 18 maart 1920.

22. Dat kunnen we afleiden uit een brief die rector Ladeuze op 2 maart 1919 aan Poulet stuurde, waarin hij meedeelde geprobeerd te hebben de studenten van het congres te doen afzien. ARA, Pap. Poulet, 157. Ons signaleerd door Prof. dr. L. Wils.

23. P. Ladeuze aan D. Mercier, 1 maart 1919, Aartsbisshoppelijk Archief Mechelen, Fonds Mercier, 84.

maar dat had alleen tot resultaat dat *L'Avant-Garde* de hetze tegen het congres en tegen de vlaamsgezinden verhevigde. Erg geprikkeld over een op 15 maart verschenen anti-verdrag-artikel in het franstalige studentenblad, besloot het Leuvense K.V.H.V.-bestuur diezelfde maandag dóór te gaan met de voorbereiding van het congres en alleen te zullen zwichten voor materiële overmacht. Het ongenoegen van de bestuursleden keerde zich ook tegen de academische overheid, die immers door het intrekken van de eerder gedane belofte zich aan de zijde van de anti-congreskrachten scheen te stellen. Enkelen stelden voor als protest de ontvangst te boycotten van de pauselijke nuntius Nicotra, die twee dagen later plechtig zou worden „ingehaald” in Leuven. Na een lange discussie wisten de gematigden die boycot nog te verhinderen.

Nu raakten een aantal Vlaamse professoren veronturust over de wending die de zaak dreigde te nemen en over de radicalisering die zij bij de Vlaamse studenten als gevolg van de tegenwerking tegen het congres bemerkten. Ze kwamen de dag nadien – 16 maart – samen ten huize van prof. A. Carnoy om over de te ondernemen stappen te beraardslagen²⁶. Behalve Carnoy waren nog aanwezig: J. Sencie, A. Noyons, A. van Hoonacker, J. Scharpé, J. Bittremieux, R. Maere, G. Nelis en A. van Hove, allen ereleden van het congres. Ze vaardigden twee van hen af naar de rector om een compromis uit te werken: de rector zou zich ertoe moeten verbinden het congres officieel te ontvangen, als het congresbestuur het tot het volgende jaar zou uitstellen. Ladeuze was voor een dergelijk uitstel niet direct te vinden, omdat dan de agitatie zou voortduren van maand tot maand. „Puisque le vin est vidé, je préfère de le boire tout de suite”, had hij twee weken eerder aan Mercier geschreven²⁷. Maar hij stond toch „officieus” toe het congres te ontvangen op een later tijdstip, „wanneer hij in overleg (en commun) met de Vlaamse professoren die het vertrouwen hebben van de studenten, zou geoordeeld hebben dat de toestand (de politieke toestand wel te verstaan) normaal geworden was”²⁸.

Met dit voorstel trokken op woensdag 17 maart de negen professoren naar de studenten en ze verdedigden op een vergadering met de voorbereidingscommissies het compromis. Er werd lang gepalaverd. „Terwijl wij aan het onderhandelen waren – schreef Sencie –

26. Twee dagen eerder, op 14 maart, had prof. Noyons met de rector gesproken en hem gevraagd „of hij zich zou verbinden het congres officieel te ontvangen indien het tot aanstaande schooljaar werd uitgesteld. De rector heeft geen bepaald antwoord gegeven – aldus Sencie – en gezegd daarop nog eens te willen slapen”. J. Sencie aan P. Poulet, 16 maart 1920, ARA, Pap. Poulet, 144.

27. P. Ladeuze aan D. Mercier, 1 maart 1919, Aartsbisschoppelijk Archief Mechelen, Fonds Mercier, 84.

28. Op de vergadering was beslist dat A. van Hoonacker en A. Carnoy naar de rector zouden gaan om het compromis voor te stellen. „Als het lukt valt er nog te onderhandelen met de studenten! Deze zijn zeer verbitterd door het gisteren verschenen nummer van het studentenblad „*L'Avant-Garde*. Zeer kwetsend en zelfs bedreigend voor de Vlamingen”, J. Sencie aan P. Poulet, 16 maart 1920, ARA, Pap. Poulet, 144. Resultaat van het onderhoud met de rector in de brief van J. Sencie aan P. Poulet, 18 maart 1920, ARA, Pap. Poulet, 144.

kwam een bericht binnen aan de voorzitter van het Vlaams Verbond vanwege de onderpastoor van Blauwput dat hij de zaal van het patronaat van Blauwput (eigenaar is De Becker-Remy) niet mocht ten dienste stellen van het congres. De studenten hadden die zaal nodig voor het opvoeren van hun toneelstuk, daar de „Alhambra” hun geweigerd was geworden. Ten andere, het VI. Verbond gebruikt die zaal gewoonlijk voor zijn vergaderingen”. Deze mededeling wekte verbittering: „de studenten aanzagen zich als oprecht vervolgd tegen alle rede in”. De geheime stemming die volgde, typeerde de gemoedsgesteldheid: van de 35 aanwezigen waren er 9 (de professoren waarschijnlijk) voorstander van uitstel, 3 (het bestuur?) onthielden zich en 23 wilden het congres toch gewoon laten plaatsvinden²⁹.

De daaropvolgende nacht sneuvelden de ruiten van twee Vlaamse studentencafés, „Den Bel” en „De Lichttoren”, allebei in de Tiensestraat, en verschenen er plakbriefjes op de muren met de tekst: „Wij willen geen kaaskoppen in ons land”³⁰. Dit optreden werd door Vlaamse studenten in direct verband gebracht met de „schandig opruiende” artikels die *L'Avant-garde* al enkele nummers afdruckte. De volgende morgen kwamen de Vlaamse professoren die het erelidmaatschap van het congres hadden aanvaard, samen om hun houding te bepalen tegenover de sterke druk die ze ondervonden om zich van het congres te distantiëren. Ze besloten dat niet te doen onder drie voorwaarden: dat de lijst met ereleden niet zou worden gepubliceerd, „omdat het o.a. niet zeker was dat de Hollandse hoogleraar hun erelidmaatschap zouden behouden, nu de toestand veranderd was”, dat het Nederlandse vaandel niet op straat zou komen „(dus niet blootgesteld worde aan schending)” en dat er geen politieke redevoeringen zouden gehouden worden³¹.

Diezelfde morgen vond ook de ontvangst plaats van de pauselijke nuntius. In een opgewonden stemming waren een vijfhonderd Vlaamse studenten aanwezig achter hun vaandels, gebundeld opgesteld rond de vlag van de Nederlandse studentenclub. Na afloop van de plechtigheid kwam de stoet Vlaamse studenten zingend langs „Den Bel” waar de ingegooide ruit was dichtgeplakt met het opschrift „Culture Latine”. Vanuit een venster op de eerste verdieping wist Stan Leurs met enige moeite de studenten tot kalmte te bewegen, omdat vechtpartijen het twee dagen later te beginnen congres onmogelijk zouden maken³².

29. J. Sencie aan P. Poulet, 18 maart 1920, ARA, Pap. Poulet, 144. Cijfers van de geheime stemming in het Congresnummer van *Ons Leven*, stemmen ongeveer overeen met de door Sencie gegeven cijfers („Met 22 of 26 stemmen tegen 7”). De weigering van de „Alhambra” wordt gesignaleerd door *De Standaard* van 17 maart 1920. De studenten waren van plan er P. C. Hoofis *Warenar* op te voeren.

30. Verontwaardigd relaas in *Ons Vaderland*, 20 maart 1920.

31. Verslag over die bijeenkomst door J. Sencie aan P. Poulet, 18 maart 1920, ARA, Pap. Poulet, 144.

32. Over de ingegooide ruiten meldde Sencie niets, wel over de ontvangst van de Nuntius: „Alles goed verlopen. De VI. gildevlaggen en ook de vlag van de Hollandse club waren in de stoet. De leiders van het congres manen de studenten aan tot de grootste kalmte. Mocht het toch zonder stukken of scherven verlopen. Ik... hield eraan u het bijzonderste te zeggen. Dat was ook de wens van A. Noyons,

In de namiddag vernamen de congresleiders dat ook de zaaleigenaar van de „Eden” zijn eerder gedane toezegging introk, zodat „alle zalen, die schriftelijk gehoord zijn geweest voor het congres geweigerd waren”. *De Standaard*, die het bericht met verontwaardiging bracht, vervolgde: „De mannen van de Nationale Politiek (d.i. het Comité de Politique Nationale), zij die opkomen voor de vrijheid van de huisvader, voeren thans het Pruisisch dwangstelsel in. Het congres zal toch doorgaan... Wat er heden in Leuven voorvalt is een les voor gans het Vlaamse land”³³.

's Avonds besloot het congresbestuur, in vergadering bijeen op het kot van ondervoorzitter Dries Devos, aan staatsminister Helleputte toelating te vragen om een Boerenbond-loods aan de Diestse Vest als vergaderzaal te mogen gebruiken. 's Anderendaags, 19 maart, één dag vóór het congres, trokken Dries Devos en Bert Borremans, voorzitter van de Oostvlaamse gilde, naar Helleputte, terwijl de rest in spanning bleef wachten in „Den Bel”. De toestemming kwam en in zeven haasten werd in de namiddag in „De Lichttoren” bedisseld vanwaar stoelen en banken zouden komen en hoe de loods zou worden ingericht. Nog niet alles was in orde, toen het bericht kwam dat het liberale gemeentebestuur alle optochten en samenscholingen van meer dan vijf personen verboden had³⁴.

3. Het congres

Toch ging het congres door. Zaterdagmiddag 20 maart heerste er in het „heerlijke lenteweer” een zekere feeststemming, ondanks de „groepjes krijgshaftige politiemannen, en nog krijgshaftiger gendarmen te paard die statiewaarts reden”. Toen de trein met Brusselse en Gentse congresgangers binnen was, zakten de deelnemers in groepjes af naar de Diestse Vest – een optocht was immers verboden – en namen er bezit van de congreszaal. „Overgrote vierkante zoldering, met schommelende trappen, zonder luxe, met stoffige balken en in-der-haast aangebrachte kermisversiering”. Na de Vlaamse Leeuw, het Wilhelmus en het Transvaalse volkslied opende Bert Pil het congres³⁴. „Er blijft een deel verbittering in zijn stem als

dat ik u op de hoogte zou brengen”. J. Sencie aan P. Poulet, 18 maart 1920, ARA, Pap. Poulet, 144. Foto van de ingegooide ruit in „Den Bel” met het opschrift „culture latine” in *Ons Volk Ontwaakt*, VI, 13, 27 maart 1920, p. 176, verslag over het gebeurde in *Ons Vaderland*, waarin sprake van „een 50-tal Walen” die 's nachts om halftwee de ruiten insloegen, een caféstoel meepakten, en briefjes plakten met de teksten „Geen kaaskoppen in ons land”, „A bas les activistes”, en „Vive la France”.

33. *De Standaard*, 20 maart 1933. 's Anderendaags meldde dezelfde krant dat „de toestand terug kalm” was en dat Ladeuze een oproep had laten verschijnen „waarin hij de studenten aanmaant tot waardigheid, en aan de rustverstoorde een zeer strenge sanctie voorspelt”.

34. *De Standaard*, 21 maart 1920. „Teneinde alle misverstand te voorkomen” achtte het bestuur het wenselijk nogmaals te verklaren „dat nimmer een politieke manifestatie bedoeld werd; het besef van allen, dat het behoud of de verandering der politieke instellingen van elk volk een zaak is van innerlijke aangelegenheid en het algemeen belang best gediend wordt door inachtneming dezer gedragslijn is ook de onze”, *Ons Vaderland* en *De Standaard*, 21 maart 1920.

hij protest aantekent tegen de opstokerij die de tegenwoordigheid der Nederlanders belette”. Die hadden wel telegrammen gezonden: uit Delft, Wageningen, Utrecht, Amsterdam, Rotterdam en Leiden. Een zestal Nederlanders waren toch in Leuven geraakt, en één van hen – als tolk van de ingeschreven afwezigen – bracht nu de broedergroet uit het Noorden³⁵. Toen na de opening de congressisten op straat kwamen, werd het ordewoord „waardigheid” strict opgevolgd. Ze werden er geprovoceerd door „kalotdragende Walen”, met tricolore strikjes in het knoopsgat en „geke briefjes” op hun jas. Ze verloren zelfs hun kalmte niet door het uitdagend in het gezicht geschreeuwde vaderlands lied, maar zongen „zo'n onschuldige Brançonne” liever mee³⁶.

Zondag 21 maart werd geopend met een „dankmis der jubilerende gilden” in de St.-Michielskerk, waar de dominicaan De Rooy, moderator van het St.-Thomasgenootschap, de studenten opriep „de nood van het volk” te begrijpen en „te streven naar volksverheffing”. 's Namiddags was de vergaderzaal tjokvol voor de feestvergadering, die werd ingeleid door Pil met een welkomstgroet die onderbroken werd door „een machtige ovatie... aan het uiteinde der zaal zien wij, tussen de gloeiende hoofden heen, oprijzen de statige figuur van volksvertegenwoordiger Frans van Cauwelaert, vergezeld van prof. Scharpé, pater De Rooy en Floris van der Mueren”. Een groet uit Zuid-Afrika, de paar aanwezige Zuid-Afrikaners hadden met hun Engelse paspoorten geen moeilijkheden gehad, werd gevolgd door een rede van Borginon, die na enkele schimpscheuten op politie en veiligheidsagenten de studenten als roeping voorhield: zich opwerken tot toegewijde en hoogontwikkelde mannen die de herinnering aan de gesneuvelden waardig zouden zijn (lange ovatie). Van Cauwelaert voerde daarna de geestdrift ten top in een schitterende, scherpe rede die eindigde met de vraag: „Wie zal ons tegenhouden? Niemand! Wat zal ons verhinderen? Niets! Wanneer zullen we rusten?”

35. Uit het congresverslag van *Ons Leven* blijkt dat er gesproken werd van „200 ingeschreven Nederlandse studenten”. Dat getal was een propagandistische overdrijving. Uit de (onvolledige?) briefwisseling van Nederlandse studentengroepen met het congresbestuur konden we afleiden dat er tenminste 50 Nederlandse studenten hun deelname hadden bevestigd. A.M.V.S., Leuven, Pap. J. Vermeulen.

Ons Vaderland, 21 maart 1920 had 1000 man gezien op de zolder, en van de hoogleraren „enkel prof. Scharpé”; hij kreeg een speciale hulde van Pil, die eraan toevoegde dat Scharpé „zijn collega's vertegenwoordigt”.

Dat er „een zestal” Nederlandse studenten aanwezig waren, is te lezen in *Ons Volk Ontwaakt*, VI, 15, 10 april 1920, p. 196-197. Daar ook foto's van het congres.

36. De reporter van *De Standaard*, van 21 maart 1920 had drie Leuvense politiecommissarissen ondervraagd, die allen hadden verzekerd dat er geen enkel incident was voorgevallen en dat „waren er geen 100 gendarmen in de stad geweest er in het geheel geen samenscholingen van volk zouden hebben plaatsgehad. De gendarmen waren dan ook naar hun oordeel te veel”. Op de openingszitting had Scharpé voorgesteld ook buiten de congreszaal zoveel mogelijk samen te blijven, zodat de avond gezellig in de 'Gilde' werd doorgebracht. Maar omstreeks 22.30 u. waren toch enkele aanwezigen „franskiljonse cafés” binnengeetrokken om de Vlaamse Leeuw, het Wilhelmus en Oranje boven te zingen. De „pandoeren waren goedmoedig” en „zelfs de gendarmen knikten de studenten toe”, *Ons Vaderland*, 22 maart 1920.

Nooit!'. Het antwoordtelegram aan de Nederlandse studenten dat daarna werd voorgelezen, was er een echo van: „wij capituleren nooit”³⁷. 's Avonds, na een spontane optocht door de hoofdstraat, was er nog steeds „geen bloed gevloeid”. Leuven stond niet „in brand”. De kunstavond in de gildezaal kon zonder problemen verlopen, alleen was de belangstelling te groot voor de veel te kleine zaal. Later hoorde men nog wel gekletter van paardehoeven en hier en daar echo's van Vlaamse liederen. Maar incidenten waren er niet³⁸.

Maandagmorgen waren „de Vlaamse professoren” goed op de zolder vertegenwoordigd. Ze hoorden er Ph. van Isacker over de vernederlandsing van het hoger onderwijs en J. Goossenaerts over de taalgrensactie³⁹. In de bestuursvergadering van 's namiddags werd Delft als volgende congresplaats aangewezen, een standpunt bepaald inzake de internationale studentenorganisatie van Straatsburg, de aansluiting bij het Algemeen Nederlands Studentenverbond goedgekeurd en instemming betuigd met een plan „Grootnederlandse wandeltochten” te houden, om op die manier het „hinderlijke formalisme” van Nederlandse studenten wat te ondergraven. Intussen bezochten de andere congressisten de stad onder leiding van Stan Leurs⁴⁰.

's Avonds volgde de viering van het 35-jarig bestaan van de Antwerpse, Brabantse en Oostvlaamse gilde. Het pakhuis was donker – (opzettelijke?) elektriciteitsstoring – en bij het smokige licht van kaarsen en petroleumlampen groeide de sfeer van conspiratieve broederlijkheid, het gevoelen te behoren tot „de onbloedige rode commune te Leuven, in maartemaand 1920”, zoals Jeroom Leuridan het congres later noemde⁴¹. Valvekens, Borremans, De Pillecyn, Devos en Frans Willems bestegen het verhoog. Ze spraken over Gent, over het ontstaan van de beweging, over de noodzaak van samenwerking

tussen oud en jong, over het belang van de eendracht en wekten enthousiasme door het visioen van een eigen studentenhuis. Daarna kwam de bewogen J. Muls aan het woord. Hij had strompelend en zoekend zijn weg gevonden naar de zolder en daarbij het gevoelen gekregen te belanden op een samenzwering in de geuzentijd: „ook zij moesten op zolders, in schuren en krochten vergaderen”, zoals nu opnieuw. Hij was ontroerd door de ernstige geestdrift die hij aantrof: „ik dacht: hier begint een nieuwe tijd. Deze oproerige en toch bewust kalme massa wordt de duizendvoudige stem van morgen die rechtsherstel zal eisen voor ons volk... ik dacht aan Uilenspiegel”⁴².

Dinsdag 23 maart bracht na een wandeltocht naar de Zoete Waters de slotvergadering, die in een euforische overwinningroes verliep, en waar het frontsymbool Verschaeve een beeld schetste van de Nederlandse cultuureenheid, stamverwantschap en gemeenschapszin, met als rode draad de ballade van de koningskinderen. Hij werd vaak door toejuichingen onderbroken, net zoals de na hem sprekende volksvertegenwoordigers Van Caeneghem en Debeuckelaere⁴³. Het congres „waar ze allen (waren): voor mannen van Front en Verbond, professoren, kunstenaars, sprekers, in steeds stijgend aantal, met de meer dan duizend studenten op die pakhuiszolder” liep ten einde. Dankwoorden, hulde, ovaties, en voorzitter Pil sloot het congres, dat werd afgerond met een afscheidsmaal voor het bestuur en de vreemde genodigden.

En toen het voorbij was en de studenten in hun beste pak, „verzorgd als op een feestdag”, weer voor de loods stonden en in groepjes van vijf naar de stad terugwandelden, voelden ze „geen haat die de wraak is van machtelozen, geen nijd om de heerlijke optocht die we thans moeten derven”, maar „een enig gevoel van zege”⁴⁴.

4. Nabeschouwingen

Niet om wat er verteld werd, was het congres belangrijk, maar omdat het toch doorging in weerwil van de tegenwerking en omdat het zonder incidenten verliep ondanks de provocaties. Daardoor werd het een heroïsche gebeurtenis, waaruit de Vlaamse studenten in hun eigen ogen en in die van de vlaamsgezinde publieke opinie als morele overwinnaars te voorschijn kwamen⁴⁵. Hun zelfbewustzijn en gevoel van eigenwaarde werden erdoor versterkt, zoals overvloedig bleek uit het schitterende verslagnummer over het congres dat de *Ons Leven*-redactie publiceerde, en uit het grotere zelfvertrouwen waarmee de A.K.V.S.-leiding – die immers uitsluitend uit Leuvense studenten bestond – kort daarna de kerkelijke overheid tege-

37. Van Cauwelaert had alle registers opengetrokken: „toen ik zag de gemene laster der anti-Vlaamse ploerten, heb ik gezegd: alles moet wijken, ik ga naar Leuven. (applaus)... Uit een gevoel van waardigheid ben ik als parlementslid verplicht protest aan te tekenen tegen de houding der regering ten opzichte der Noord-Nederlandse congressisten” (de vergadering staat plechtig recht en brengt de gewierde redenaar een lange ovatie)...”

De tekst van het telegram: „1000 Vlaamse studenten op Vle Grootnederlands congres vergaderd danken u voor uw betuiging van deelname en sympathie... verzekeren u van hun beslistheid nooit tegenover de vijanden van ons gemeenschappelijk cultureel ideaal te capituleren”. Teksten in Congresnummer *Ons Leven*, in *De Standaard* 22 maart en *Ons Vaderland* 23 maart 1920.

38. De rijkswacht had zich die zondag teruggetrokken; er waren nog slechts „vreedzame pandoers”, *Ons Vaderland*, 23 maart 1920.

39. Het was die maandag „stemmig” op de zonnige zolder waar de pijp damp plezierig omhoogkringelde. Aanwezig waren de Leuvense hoogleraren J. Scharpé, A. van Hoonacker, A. Carnoy, H. J. Van de Wijer en J. Bittremieux, terwijl L. Frateur zich liet verontschuldigen. *Ons Vaderland* 23 maart 1920.

40. *Ons Vaderland*, 24 maart 1920. Het A.V.H.V. was geneigd aan te sluiten bij de studenteninternationale op twee voorwaarden: dat niet staten, maar volken vertegenwoordigd zouden worden; en dat het een werkelijke internationale zou zijn en geen verkapt Entente-groepering.

41. In het congresnummer van *Ons Leven*, p. 134-136. Hij schilderde het nogal heroïsch: „rood golfd en de koppen... spijts paardengedraaf, spijts sabels en karabijnen”.

42. Congresnummer *Ons Leven*, p. 144-145, en *Ons Vaderland*, 24 maart 1920.

43. Ook nu waren de Vlaamse professoren „flink opgekomen”; aanwezig waren: J. Scharpé, A. van Hoonacker, J. Bittremieux, G. Nelis, H. J. van de Wijer, R. Maere, A. van Hove; J. Sencie liet zich verontschuldigen. *Ons Vaderland*, 25 maart 1920, en *De Standaard*, 26 maart 1920.

44. Congresnummer *Ons Leven*, p. 149-150.

45. Zie de *Nabeschouwingen* in het congresnummer *Ons Leven*, p. 152-158.

moet trad⁴⁶. Tegelijk werd natuurlijk ook de vlaamsgezindheid aangewakkerd op een manier die zonder het congres niet mogelijk zou zijn geweest.

Door de perikelen van het congres werden in Leuven duidelijke scheidingslijnen getrokken tussen voor- en tegenstanders van Vlaamse beweging en vlaamsgezindheid. Het congres dwong tot positie kiezen. De vlaamsgezinde studenten kregen nu steun van een aantal hoogleraren, van Vlaamse burgers uit de stad – én van een socialistische schepen – die protesteerden tegen het samenscholingsverbod van het gemeentebestuur, van de „christelijke werkliedenbond van Leuven en omliggende”, die op de zondag tijdens het congres zelf in een vergadering besloot „krachtadig te protesteren tegen alle onrechtvaardige dwangmaatregelen”⁴⁷, en van Vlaamse volksvertegenwoordigers, zowel van het Vlaams Verbond als van het Vlaamse Front. Na het congres drukte Vliebergh, als voorzitter van de plaatselijke afdeling van het Katholiek Vlaams Verbond, er bij Pouillet, als voorzitter van de Katholieke Kiesvereniging, zijn spijt over uit dat de patroonaalzaal van Blauwput aan het K.V.H.V. was geweigerd. Het K.V.H.V. kreeg begin mei opnieuw toelating er te vergaderen⁴⁸. Tegenover de vlaamsgezinden stonden intussen als één blok de anti-vlaamsgezinden, die zichzelf het monopolie gaven van echte vaderlandsliefde. Ze hielden twee dagen na het congres een protestmanifestatie, waarop de professoren L. van der Essen, E. Remy en A. Schicks het woord voerden en die werd besloten met het voorlezen van een telegram van hulde en trouw aan koning Albert⁴⁹.

Het 'Zoldercongres' bracht dus een definitieve breuk tussen de twee groepen aan de universiteit, die in de jaren twintig en dertig niet meer werd overbrugd. Gemeenschappelijke studentenacties, laat staan overkoepelende studentenverenigingen waren niet meer mogelijk. De Union catholique des Etudiants zocht na het congres door bemiddeling van Helleputte en Van de Vyvere toenadering tot de Vlamingen „om eensgezindheid en eenheid op het gebied van de katholieke actie te bewerken”. Maar Edmond Rubbens moest namens het pas opgerichte Secretariaat van Katholieke Studententactie (S.K.S.A.), dat aan Vlaamse zijde de zedelijk-godsdienselijke actie groepeerde en coördineerde, antwoorden dat „nauw samengaan” misschien nog mogelijk was, maar „geen versmelting. Zulks zou immers heel onze werking tot onvruchtbaarheid doemen”⁵⁰. Maar zelfs een federa-

tie, waarmee de franstaligen ook al genoeg wensten te nemen, bleek niet meer haalbaar. In de zomer van 1920 werden de vlaamsgezinde studenten alweer een stukje verder naar het radicale kamp gedreven door de veroordeling van Dofel en vooral door het neerschieten op 11 juli 1920 van Herman van den Reek.

Behalve voor een duidelijke demarcatielijn tussen vlaamsgezinden en hun tegenstanders zorgde het 'Zoldercongres' er ook voor dat het vertrouwen in rector Ladeuze aan Vlaamse kant een flinke deuk kreeg. Hij had immers – zo vond de commentator in *Ons Leven* – blijk gegeven van „volslagen zwakheid”. Terwijl wij vier jaren lang in de modder en het slijk zonder het hoofd te bukken de kogels lieten voorbij fluiten”, had de academische overheid „wanneer recht ook op haar deur kwam kloppen, de moed niet tegenover een aantal franskiljons het hoofd omhoog te houden”. Bovendien hadden „zekere personen” er zich op beroemd „de rector magnificus te verstaan te hebben gegeven dat de geldelijke steun die aan de universiteit verleend werd zou kunnen afgesneden worden” als hij niet tegen het congres optrad. Ladeuze zou dus gezwicht zijn voor de chantage van anti-vlaamsgezinde geldschietters⁵².

Die voorstelling van zaken stemde niet helemaal met de werkelijkheid overeen. Ladeuze had onder anti-Vlaamse druk en onder druk van de regering en van de aartsbisschop gestaan, maar hij had die groten-deels weerstaan door het congres niet te verbieden, ook – ironie van de geschiedenis – om de Nederlandse beneficianten van de universiteit niet voor het hoofd te stoten. Maar dat wisten de studenten niet. Ze wisten enkel dat hij de eerder toegezegde officiële ontvangst had afgelast en dat hij dus als een „Pilatus redivivus” – zoals hij daarna in karikatuur in *Ons Leven* verscheen, – zijn handen in onschuld had gewassen⁵³. Het legde een hypotheek op de toekomstige verstandhouding tussen de rector en de Vlaamse studentengemeenschap en het verloren vertrouwen werd eigenlijk nooit meer helemaal hersteld.

Het belangrijkste effect tenslotte van het 'Zoldercongres' was dat „dankzij de onberedeneerde houding der franskiljons en der Walen het blok der Vlaamse studenten met ettelijke tientallen aangedikt werd,” en tegelijk dat hun flamingantisme was geradicaliseerd: „Wat de laatste maand de frontgedachte in Leuven heeft bijgewonnen is buiten berekening” – schreef *Ons Leven* na het congres – „Het ware niet

46. Hierover meer in L. Vos, *Bloei en ondergang van het A.K.V.S. Geschiedenis van de Katholieke Vlaamse studentenbeweging. 1914-1935*, Leuven, 1982 (ter perse).

47. *Ons Vaderland*, 23 maart, en *De Standaard*, 24 maart 1920.

48. E. Vliebergh aan P. Pouillet, 26 maart 1920, ARA, Pap. Pouillet, 144.

49. *De Standaard*, 26 maart 1920, meldde dat vlaamsgezinden niet werden toegelaten, „zelfs prof. Scharpé niet”, dat prof. Remy tijdens zijn anti-Nederlandse rede door één der aanwezigen met protest werd onderbroken, maar dat die opponent „onder gehuil en geroep 'Weg met de kaaskoppen' uit de zaal (werd) gesmeten”.

50. E. Rubbens aan J. Helleputte, 22 april 1920 en A. van de Vyvere aan E. Rubbens, 28 april 1920, ARA, Pap. Schollaert-Helleputte, 109.

51. Congresnummer *Ons Leven*, p. 156-157.

52. Ook Sencie was ervan overtuigd dat de verstrakking van Ladeuzes houding, die eerst het congres toeliet en het daarna niet officieel wilde ontvangen, „toe te schrijven (was) aan de tussenkomst van vele personen, waarvan de meeste wel mogen aanzien worden als vijanden van al wat vlaamsgezind is. Ge kunt denken dat de Vlaamse studenten zoiets moeilijk kunnen verkroppen, des te meer dat al wat Frans is met open armen ontvangen wordt”. J. Sencie aan P. Pouillet, 7 maart 1920, ARA, Pap. Pouillet, 144.

53. De caricatuur verscheen in het jaarlijkse humoristische nummer *Levenum Nostrum* op het einde van het jaar en stelde Ladeuze voor als een heilige op een sokkel die gedragen werd door Waalse studenten met tok en die zijn handen in onschuld waste. Marianne (= la Francité), Mercier, een burger en een pandoer keken welwillend en bewonderend naar hem op. *Ons Leven*, XXXII, 10, 18 juni 1920, tegenover p. 162.

moeilijk meer dan een vooraanstaand student te noemen die een leidende rol speelt in 't studentenleven, en die met wapens en al in begeesting is overgewandeld naar de radicale vleugel"⁵⁴. Dat was niet het opzet geweest van het congresbestuur, want het programma – dat louter cultureel wilde zijn – was zodanig opgebouwd dat zowel Fronter als Verbonder er zich thuis kon voelen. Het was wellicht de laatste grote Vlaamse manifestatie in de jaren twintig waar die atmosfeer er was. Zelfs werd tot besluit van de gilde-avond als een „mariage de raison” na de Vlaamse Leeuw ook de Brabançonne gezongen. Dat was bedoeld als bewijs van goed vaderlanderschap om mogelijke kritiek van tegenstanders te ontzenuwen of misschien om aan een door de Boerenbond gestelde voorwaarde te voldoen, in elk geval met het oog op het effect voor de buitenwereld. Enkele congreszangers bleven zitten, maar – zo meent H. J. Elias, die erbij was, zich te herinneren – de meerderheid stond recht. We kunnen het zeker met hem eens zijn dat dit „vermoedelijk de laatste Brabançonne was geweest die door de Verbondsfanfare in de jaren tussen beide wereldoorlogen werd gespeeld”⁵⁵.

De kritiek op de regering, die tijdens het congres het scherpst door Van Cauwelaert was geformuleerd, leidde vanzelf tot een anti-houding tegenover „het Belgisch staatsverbond” en tegenover „de parlemen-

taire gemakkelikheden” waarmee „de heren in Brussel” zich onledig hielden. Dat laatste was een verwijzing naar de officiële reden voor het weigeren van de reispassen aan de Nederlandse deelnemers, die ook weer door eerste minister Delacroix werd opgehaald als antwoord op een parlementaire vraag daarover door Borginon: de reispassen waren geweigerd omdat de regering vreesde dat de Nederlandse studenten door tegenbetogers „mogelijk zouden kunnen mishandeld worden zijn”. De christen-democratische volksvertegenwoordiger H. Marck had als spontane commentaar: „daarvan kunnen we geloven wat wij willen”; Borginon zei het kernachtiger: „ik geloof er niets van”⁵⁶. In Leuven was er tijdens het studentencongres inderdaad geen enkele botsing met tegenbetogers geweest.

De grootste betekenis van het 'Zoldercongres' was wellicht een onrechtstreekse: de bijdrage die het leverde tot de politieke bewustwording van de eerste naoorlogse studentengeneratie, die tijdens de Eerste Wereldoorlog nog op de middelbare school zat en pas in 1919 of 1920 aan de universiteit verscheen. Samen met enkele andere gebeurtenissen, zoals het neerschieten van Van den Reeck een paar maanden later, de veroordeling van Dosfel, de vervolging van „hout-hakker” Geerardyn, vormde het zoldercongres voor hen een „sterk moment” in hun politieke socialisatie. Het was deze generatie die in het A.K.V.S. rond 1921 de vooroorlogse wacht aan de top afloste en de beweging expliciet naar het Vlaams-nationalisme oriënteerden. Precies is deze nawerking van het Zoldercongres natuurlijk niet na te gaan, maar we geloven wel dat het congres, voor wie het meemaakte, een onuitwisbare indruk moet hebben nagelaten.

54. Congresnummer *Ons Leven*, p. 158; sarcastisch werd eraan toegevoegd: „Als de academische overheid en de regering met zo een uitslag tevreden zijn, zie bij alle hemelen, wij zullen niet klagen”.

55. H. J. ELIAS, *25 jaar Vlaamse beweging*, I, p. 226. Elias schrijft er dat de Boerenbond voor het ter beschikking stellen van de zolder de voorwaarde had gesteld dat de Brabançonne zou gespeeld worden. De typering in het congresnummer van *Ons Leven*, p. 143 dat het om een „mariage de raison” ging, zou daarop een zinspeling kunnen zijn. In *Ons Vaderland*, 24 maart 1920, werd enkel geschreven: „Prof. Scharpé laat tenslotte de naam van prof. Helleputte toejuichen en een stroof van de Brabançonne zingen”.

Leuven

Louis VOS